

PENSAR EL NAIXEMENT, ORIGEN I CREACIÓ

SOBRE ELS PUNTS DE PARTIDA DE LA
FILOSOFIA I EL GÈNERE

EDICIONS ENOANDA

ÍNDEX

ARIADNA ROMANS: Pròleg - Per què pensar el naixement?.....	1
EULÀLIA VERNET: El relat sobre els orígens en el judaisme	12
LORENA FUSTER: <i>Per ser inici</i> . Hannah Arendt sobre natalitat, unicitat, singularitat i pluralitat	30
ANNA PUNSODA: La conxorxa més gran de la història	56
BERTA GALOFRÉ: Anotacions d'una poètica exiliada	77

PRÒLEG

PER QUÈ PENSAR EL NAIXEMENT?

Ariadna Romans i Torrent

La creació ha estat un concepte àmpliament discutit per les religions, mentre, en canvi, l'origen ho ha estat des de la filosofia i les arts liberals. Tot i compartir una arrel de sentit, poques vegades aquests dos conceptes, «creació» i «origen», apareixen com a sinònims, i quan ho fan és amb càrregues significatives molt complexes. El punt des del qual tot comença o en què es genera una cosa nova connota o ressona de maneres molt diverses, i és justament en la seva riquesa d'interpretacions on rau la riquesa de coneixement que aquest fet expressa. És en la pluralitat de significats on la noció de naixement adquireix una rellevància social més enllà de la mera pràctica reproductiva.

L'origen i la creació son les representacions conceptuals d'una mateixa cosa: l'activació vital, sigui d'una persona, d'un concepte o d'una existència. És el que socialment coneixem com l'acte de néixer. En aquest sentit, tot moment fundacional inclou un d'aquests conceptes com a mínim. Aquest llibre sorgeix justament en aquesta intersecció i en la localització d'un cert buit dins la reflexió sobre els orígens i el pensament en el pensament filosò-

fic que no està lligat a altres branques del coneixement, com ara la religió. Entre la filosofia i els feminismes hi ha una escletxa que, per motius i causes diverses, no s'ha acabat de tancar i que dificulta pensar sobre tot allò que té a veure amb els conceptes o nomenclatures que aquí ens ocupen.

La reflexió sobre els inicis ha estat primordial en el pensament humà. Mentre els feminismes han construït les respostes que ens permetien explicar per què les societats, les seves ciències i la vida, s'han organitzat de la manera com ho han fet a partir del mite del patriarcat, la reflexió sobre el lloc d'on venen les coses ha estat primordial en filosofia, fins constituir una de les seves grans preguntes. Si partim de la base que l'origen de la desigualtat entre l'home i la dona s'ha construït a partir d'una estructura social consolidada al llarg dels anys per afavorir l'un i oprimir l'altra, aleshores l'origen de la desigualtat es torna clar i, partir d'aquest punt, ens permet elaborar una sèrie de propostes crítiques per desxifrar-lo i destruir-lo. Així, l'acte de creació del moment present es mostra ara, a la llum dels feminismes, com el resultat d'un procés que ha articulat una sèrie de forces polítiques, econòmiques, socials, culturals, religioses... en definitiva, col·lectives, que ens permeten comprendre el món tal i com ens el trobem.

El naixement dels feminismes apareix com un nou espai de reflexió des d'on començar una nova manera de veure i viure les nostres circumstàncies, però alhora es presenta com el resultat d'un impuls de pensament que sorgeix de totes les petites resistències antisistèmiques del seu passat. Sense origen no hi hauria feminisme, sense naixement no en parlariem avui dia, sense opressió no comprendriem l'alliberació com una creació de si. Son moltes les voltes que es poden donar a aquest afer i moltes les maneres en què es poden interpre-

tar paraules com *feminisme*, *naixement* i *origen*. En aquest llibre mostrem tres interpretacions del fet de néixer a càrrec de tres pensadores que, al llarg de la seva trajectòria professional, com a filòsofes, però també com a feministes, han abordat la reflexió sobre aquestes tres qüestions que, en realitat, en són una de sola i tot a la vegada.

*
* *

Moltes grans empreses comencen a partir d'actes aleatoris. L'origen d'aquest llibre no podria estar més certament lligat a l'època on sorgeix: lluny de ser una poma al cap o el fruit d'una gran discussió d'hores llargues al jardí, aquest llibre comença en una piulada a una plataforma social. Enamorada de l'encisadora lectura *La Princesa Sou Vós* de l'escriptora i poetessa Blanca Llum Vidal; jo, l'Ariadna, la gestora de la Secció de Feminismes de l'Ateneu Barcelonès, vaig fer una publicació en xarxes del següent fragment:

«Trobo que ja és hora que m'expliqueu per què la Filosofia no s'ha dedicat durant segles i segles a pensar sobre l'acte de Néixer. Si ho ha fet poca gent, qui ho ha fet era Dona. S'ha de tenir la panxa molt plena per ventilar-s'ho tot amb el Ser per a la Mort.» Blanca Llum Vidal. 2022. *La princesa sou Vós*. Barcelona: Club Editor, p. 52.

Tot i que ara sigui força més habitual, jo en aquella època, l'Ariadna, no compartia gaire frases a xarxes socials. Però per alguna raó estranya aquell llibre m'havia colpit de manera especial, perquè em representava en un moment vital molt

paral·lel, un moment de resurrecció de les cendres personals en el nom de l'amor i de les ganes de viure. I no vaig ser l'única a qui va colpir la lectura, perquè al cap de ben poques hores ja tenia un missatge de la Berta, la ponent de la Secció de Filosofia de l'Ateneu Barcelonès:

«Ariadna, truca'm quan puguis. He tingut una idea que et pot interessar.»

Em deia enllaçant la piulada en un missatge mòbil. Aquí és on comença un llibre que, pel seu títol, temàtica i ocupació, efectivament no es podia desenvolupar sense explicar-ne l'origen i la motivació. Després d'una conversa telefònica i d'una tarda de pluja d'idees al jardí de l'Ateneu, vam fer el que fa tota dona contemporània amb una idea en potència: obrir un document de Drive per *anar compartint idees*.

Al cap d'unes setmanes es podia veure anunciat a tots els racons de l'Ateneu Barcelonès i a les seves xarxes socials un nou cicle de conferències anomenat *Pensar el naixement: origen i creació*, articulat a partir d'una nova col·laboració entre les dues seccions amb la voluntat de parlar d'aquest afer que, a parer de totes dues, el pensament filosòfic havia deixat una mica de banda, i que els feminismes necessitaven tornar a connectar amb l'arrel del pensament més enllà de la seva evident necessitat de ser reflexionat perspectiva de gènere.

«El cicle, batejat amb el nom: "Pensar el naixement: origen i creació" vol reflexionar entorn d'aquells conceptes que remetent al fenomen de l'inici des de perspectives diferents. Si bé la filosofia ha meditat extensament sobre la mort, entesa com un dels grans

misteris de l'existència, en aquesta ocasió volem focalitzar-nos en el seu aparent extrem oposat. En aquest sentit, prendrem alguns pensadors que ens ajudin a explorar el terme, alhora que analitzarem les tradicions que han arrelat la manera com entenem el fenomen. Finalment, i des de l'experiència més personal per concebre el començament, parlarem sobre maternitat i gestació.»

Així va ser com, a la pàgina web de l'Ateneu, vam descriure el que se seria un cicle de conferències que va durar tres mesos, ocupant tres tardes del primer trimestre de l'any 2023. Des de la distància i amb el cap a mil llocs, totes dues van començar a plantejar com podíem pensar el naixement des de l'Ateneu, des de la filosofia i des dels feminismes. Dies després, la Berta, arrel d'unes converses sobre la possibilitat de donar un pas més enllà en els actes de la secció, va enviar-me un missatge fent una proposta: editar un llibre entre ambdues seccions. I així és com em trobo avui escrivint i recordant aquelles converses que vam tenir a inicis del 2023 amb la voluntat de recollir les reflexions i debats que aquelles conferències enllaçades però úniques en la seva articulació van aportar a la doc-ta casa.

He guardat, intencionadament, la part millor pel final. Qui escriu, els reculls que trobem en aquest llibre? Eulàlia Vernet, Lorena Fuster i Anna Punsoda. Tres veus que, des de diferents àmbits d'especialització, des de diferents cantonades del pensament, abordaran aquests tres termes des d'enfocs diferents.

U:

«Els relats que cada cultura fa sobre els orígens dels déus, del món, de la humanitat marquen d'una manera definitiva els camins que pren en cadascuna la forma de pensar el món i de pensar-se al llarg dels segles. En aquesta sessió, abordarem els relats dels orígens a Israel i a la Grècia antiga per mirar d'entendre millor les respostes particulars que aporta cada entorn cultural, en el benentès que, en tots dos casos, són, a més, narracions influïdes pels relats mitològics de les grans cultures del Pròxim Orient Antic.»

i

«Aquest capítol vol oferir al lector unes reflexions històrico-crítiques sobre el tema de la cosmogènesi i la creació presents a la Bíblia Hebrea, especialment al llibre del Gènesi, per a poder-ne examinar els orígens i els paral·lelismes d'aquests relats mítics, els quals troben el seu ressò llunyà en els relats èpics de la Creació del Pròxim Orient antic.»

No es pot pensar el naixement sense tenir en compte la història ni la religió. I posades a tornar als orígens vàrem anar als inicis de la nostra civilització occidental. Per això, la primera autora que llegirem és Eulàlia Vernet, que va dialogar amb Sergi Grau, professor i doctor en Filologia Clàssica per la Universitat de Barcelona. Ho vam titular «Els relats sobre els orígens a Israel i a la Grècia antiga», i la conversa es va dur a terme el dia 6 de març de 2023. Per una voluntat de centrar cada capítol en una sola autora, el text que publiquem és el d'Eulàlia Vernet, doctora per la Universitat de

Barcelona i la Freie Universität de Berlin i investigadora experta en lingüística històrico-comparativa semítica; història de la llengua hebrea i aramea; hebreu i arameu antic, bíblic i rabínic; literatura hebrea intertestamentària; crítica textual bíblica; Talmud llatí. La doctora Vernet és tota una experta en el lloc on comença tot: les nostres societats, el nostre pensament, el nostre naixement. Al seu capítol, l'autora explica com l'ésser humà és l'acte final de la Creació segons l'Enuma Eliš (6:1-8), i que com ella mateixa, descriu, que: «la Creació per fiat diví no és una abstracció concebuda per primera vegada per l'autor del relat P Sacerdotal, sinó que es troba en les cosmogonies babilòniques i egípcies anteriors.»

DOS:

«Què s'il·lumina d'una altra manera si en comptes de definir els éssers humans com a mortals posem l'èmfasi en el fet que són éssers que neixen, és a dir, éssers nats? Aquest va ser un dels gestos filosòfics més audaçs que feu Hannah Arendt per qüestionar la manera en què la filosofia havia pensat la política. En aquesta conferència veurem com varien les figures conceptuals més clàssiques si mirem de nou, o per primera vegada, a través d'aquest calidoscopi teòric.»

Àngela Lorena Fuster és la segona autora d'aquest recull, tot i que fou la primera conferenciant del cicle a l'Ateneu Barcelonès. Ella com a professora de Filosofia i Teoria Feminista a la Universitat de Barcelona, doctorada amb una tesi sobre el pensament de Hannah Arendt i el seu concepte d'imaginació política, era la persona ideal per

parlar de l'inici del pensament des d'una vessant centrada en el naixement. La seva recerca i el seu rol com a investigadora del Seminari Filosofia i Gènere d'ADHUC (Centre de Recerca Teoria, Gènere, Sexualitat) i del GRC Creació i Pensament de les Dones, així com de la Càtedra UNESCO Dones, Desenvolupament i Cultures en feien una autora ideal per obrir aquesta reflexió tant des d'una perspectiva filosòfica com feminista.

La seva conferència es va titular «*Per a ser inici. Hannah Arendt sobre natalitat, singularitat i pluralitat*», i es va celebrar el dia 21 de febrer de 2023. El capítol corresponent d'aquest llibre és, doncs, un recull del que es va dir i pensar aleshores, així com un resum d'algunes de les línies que Arendt va obrir al seu moment sobre el naixement com a singularitat i com a pluralitat, de maneres diferents i al mateix temps alhora.

TRES:

«Fins al descobriment del zigot a primers del segle xx, la història de la cultura va presentar l'home com l'element actiu de la reproducció i la dona com l'element passiu. Des de la universitat a la cultura popular, la dona era vista i tractada com el receptacle de la llavor masculina. Com és possible que la maternitat, una experiència activa i expansiva, hagi estat reduïda a una condició passiva i de reclusió? Parlarem de les grans representacions de la maternitat que han imperat en la nostra cultura, dels mecanismes que el patriarcat ha ideat per controlar-la i del poder que encara té per explorar.»

Què significa néixer? I ser mare? I ser creadora? És el naixement un fet únic de la creació, o es pot crear sense que hi hagi un moment originari? La maternitat, com una llavor, és una idea que es diposita a les ments de les dones des de ben petites i s'ha anat alimentant a través de mites fundacionals, de repartiments socials de les tasques de reproducció i criança, de sentit originaris d'orientació de la vida en comú. I justament a partir d'aquestes arrels, han començat a créixer pilars forts i robustos que dirigeixen la vida de les dones cap a la tendresa, la cura, la compassió, l'empatia i la bona voluntat. Sobre aquesta assignació, aleatòria o basada en raonaments capciosos, s'ha sostingut durant segles la moral occidental, moral que representa els fonaments de la nostra filosofia antiga, moderna i contemporània.

Per parlar de la maternitat teníem clar qui volíem escoltar. Anna Punsoda és llicenciada en filosofia, traductora, novel·lista i màster en Pensament i Estudis Clàssics. Com explica a la seva biografia, «la mouen l'escriptura i la comprensió de les relacions personals des de la literatura i la història cultural i espiritual europees.» Dedicada al periodisme cultural des de fa anys i col·laboradora en diferents mitjans, als seus articles sol parlar sobre el rol de la maternitat des d'una perspectiva que no ens podria encaixar millor en aquesta empresa. Sota el títol «La conxorxa més gran de la història», ens introdueix al que han estat dècades i segles d'explicar a les dones un conte que ara sembla, com a mínim, haver-se mostrat com una gran estafa.

I UNA MÉS:

«A propòsit de l'art, amb els encreuaments que es generen amb les altres formes estudiades de naixement, pren protagonisme una raó poètica o

d'exili creativa que es presenta com un moviment d'actuació distint i contrari a les dinàmiques pròpies del sistema dominant que s'interessen només pel resultat efectiu i no pel procés que el precedeix. El gest creatiu lliure respon a un ritme que treballa des de l'escolta i la presència, amb plena consciència de la unicitat d'allò que s'anuncia i que, com a tal necessita trobar el seu propi pas virtuós de sortida i el seu lloc al món.»

Un cop acabada la treballosa tasca de recopilar i ordenar tots els capítols i idees, ens mancava alguna cosa: de manera vergonyosa, en la reflexió sobre la creació i el naixement, sobre els orígens de tot, ens havíem oblidat de l'art. La creació artística, tan lligada a la nostra manera de comprendre les coses, tan present en les reflexions i converses quotidianes, en els nostres camps d'estudi, no era present en cap moment de la reflexió. Alarmades per aquesta mancança, i conscients de la necessitat d'incorporar la creació artística en la reflexió, vam decidir que aprofitar el talent de casa era el millor que podíem fer, i per això la Berta, *la filòsofa levinasiana*, ens va regalar un breu text que podreu llegir al final del llibre, culminant aquest remenat de pàgines en el que, al final, és la forma més creativa de crear: l'art, en totes les seves formes i en totes les nostres circumstàncies.

Em moments de crisi, mirar enrere és una font d'escalf, i reflexionar sobre on comença la narrativa que ens condueix al moment actual fins i tot pot resultar una font de consol. Aquest llibre no contribueix a cap veritat universal, ni tampoc no és una guia a cap certesa concreta. Més aviat és un camí amable on passejar en temps de deses-

per. Des d'una voluntat d'eixamplar el pensament davant d'una clara necessitat social de dialogar sobre aquestes qüestions i de trobar respostes que s'ajustin al moment actual, us convidem a llegir el que van ser tres conferències que van permetre, a partir d'un fet absolutament nemi com a origen, fer néixer i créixer la reflexió que avui ens fa cloure provisionalment aquest pròleg.

EL RELAT SOBRE ELS ORÍGENS EN EL JUDAISME*

Eulàlia Vernet

Aquest article vol oferir al lector unes reflexions històrico-crítiques sobre el tema de la cosmogènesi i la creació presents a la Bíblia Hebrea, especialment al llibre del Gènesi, per poder examinar els orígens i els paral·lelismes d'aquests relats mítics que els troben el seu ressò llunyà en els relats èpics de la Creació del Pròxim Orient antic.

1. Sobre els relats de la Creació a la Bíblia Hebrea

A la Bíblia Hebrea (BH) el llibre del Gènesi (Gn) ens relata els orígens mítics de la cosmogènesi i la Creació. En aquest primer llibre de la Torà jueva, hi trobem dos relats distints juxtaposats, dues recensions textuais diferenciades per forma, per contingut i per tradició. Ambdós relats mítics sobre la Creació en el primer llibre del Pentateuc són anomenats en la crítica textual bíblica, respectivament, *a)* «recensió P» [*Priesterschrift*, Sacerdotal, Gn 1:1-2:4a], d'influència babilònica i d'època de

---

*Aquest article reproduïx el contingut d'una conferència pronunciada el dia 6 de març del 2023 a l'Ateneu Barcelonès (Secció de Filosofia), moderada per Berta Galofré i titulada *El relat sobre els orígens a Israel i a la Grècia Antiga*.